

FATABUREN 1967

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1967

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1967

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Ivar Hægströms Tryckeri AB 1967

Pärmens färgbild: Hagaberg på Svartsjölandets sydligaste udde. Detalj från målning av Emil Wallenstråle 1887. På den högra villans balkong står v. häradshövd. Eugène Westin, som bodde här på sommarnöje. Stället äges nu av hans barnbarn. Tavlan tillhör fil. dr Hans Hansson och hans maka Ingrid, född Westin.

Skansendansarnas Amerikaturné 1906-1907

För ganska exakt 60 år sedan återvände en grupp svenska folkdansare från en drygt ettårig turné i Amerikas svenskbygder. Det var Skansens dansare som företagit en resa, som kom att väcka ett enormt uppseende på andra sidan Atlanten men som av olika anledningar knappast noterades alls i Sverige. Fataburen för 1906 och 1907 t. ex. har inte med ett ord uppmärksammat händelsen!¹

Sedan utställnings sommaren 1897 hade personal från Skansen regelbundet uppträtt i folkdräkter och utfört folkdanser där. Dessa danser kom att bli ett mycket populärt inslag i den dagliga sommarunderhållningen i huvudstaden. 1905 kom Skansens dansare i kontakt med jämtländske spelmannen Måns Olsson, som hade varit bosatt i Amerika i 12 år, och det var troligen den kontakten som gav upphov till idén om en turnéresa västerut. Vid ett sammanträde på Skansen i oktober detta år beslöt en del av danslaget, att man på egen risk borde försöka sig på en amerikaresa. Det visade sig emellertid mycket svårt att finna någon person villig att finansiera och organisera en sådan resa. Man vände sig då till impressario Thalberg i Stockholm och till konsul Carl Friberg, chef för Svensk-Amerikanska förmedlingsbyrån, med en bön om hjälp. Den senare satte sig genast i

förbindelse med svenska föreningar över hela USA.

Om det resultat Friberg uppnådde har tydligen rått delade meningar. En svensk-amerikansk tidning skriver inför turnén, att han »fick från alla håll svar, som ådagalade att intresset för en svensk folkdanturné är ofantligt stort. . . . Men hr Friberg hade gjort upp sin räkning utan — folkdansarne. De visade sig nämligen mindre hågade när det kom till kritan». Samtidigt skriver emellertid Mora Tidning, den enda svenska tidning som helt följde upp turnéplanen: »Tiden gick likväl utan att några svar ingingo från Amerika, men här arbetades på fullt allvar ändå: de hade föresatt sig att resa kosta hvad det kosta ville. De lefde på hoppet.» Att förberedelserna kanske inte var de allra bästa visar bl. a. det förhållandet, att konsul Friberg alltså vid danslagets avresa låg i underhandlingar med impressariofirmorna Keiths och Boston Lyceum Company för att säkra lokaler och engagemang.

De ekonomiska problemen löstes emellertid inte. Skansen bidrog på intet sätt, och hos dess ledning framträdde ett klart missnöje med hela idén. Skansen kom att ställas inför stora svårigheter i och med att man för en längre tid skulle förlora sina bästa dansare — i själva verket fanns det endast två par kvar av det ordinarie

danslaget. Inte nog med det, så gott som alla i danslaget var dessutom anställda på Skansen, pojarna som hantverkare och flickorna som vakter i gårdarna. Skansenledningen tog därför direkt avstånd från turnéplanerna och mer eller mindre förbjöd den svenska pressen att nämna något om resan!² Detta torde vara den största orsaken till att Skansendansarnas amerikaresa nu så helt fallit i glömska i Sverige.

Följden blev att deltagarna i en eventuell turné skulle bli tvungna att helt bekosta resorna själva, samtidigt som de riskerade att inte kunna tjäna några pengar i Amerika heller. Detta innebar nu också, att det uppstod vissa svårigheter att få samman en fullgod trupp. Inte nog med att man skulle kunna dansa, man skulle också kunna stå för den ekonomiska sidan av saken och, som Mora Tidning säger, själv ikläda sig »risken för allt som kunde möta på färden öfver böljan blå». Till slut hade man emellertid en trupp på sex par och två spelmän, som på allvar började öva samman ett program. Man hade preliminärt bestämt avresan till mitten av januari 1906.

Den 14 januari 1906 hölls generalrepetition i Katarina skolas gymnastiksal på Söder i Stockholm. På plats fanns bl. a. en fotograf från tidningen Hvar 8 Dag, och publiken utgjordes av speciellt inbjudna gäster. Strax före framträdandet hade man fått telegram från Amerika att flera platser stod redo att ta emot den svenska dansgruppen. Denna utgjordes av Olof Kings från Mora, som uppträdde i moradräkt, Jan Elin från Mora i moradräkt, Anders Lustig från Rättvik i rättviksdräkt, Herman Karlsson från

Rosersberg i delsbodräkt, Ernst Svensson i en skånedräkt, Ernst Björklund i vingåkersdräkt, Anna Pettersson från Orsa i orsadräkt, Pros Karin Olsson från Leksand i leksandsdräkt, Anna Viklund från Rättvik i rättviksdräkt, Kerstin Andersson från Boda i bodadräkt, Hanses Maria Jakobsson från Leksand i leksandsdräkt samt Hanna Granberg i österåkersdräkt.³ De två spelmännen Mårten Andersson och Måns Olsson kom från Jämtland och bar också dräkter därför. Dansledare var Olof Kings, tolk och reseledare under turnén skulle vara Måns Olsson och kassaförvaltare Herman Karlsson.

Vid generalrepetitionen presenterades en liten del av turnéprogrammet, och man dansade bl. a. Fryksdalspolska, Trekarlspolska, Östgötapolska (eller Bondkadrilj), Gotlandskadrilj, Daldans, Fjällnäspolska, Vingåkersdans, Oxdans, Halling, Snurrebock och Väva vadmal. Om själva uppträdandet skriver Mora Tidnings korrespondent: »Repetitionen gick med lif och lust. Det säkra uppträdandet, den goda hållningen, det hurtiga modet, fotens taktmässiga stampning, allt var klanderfritt och länder till stor heder för dem själfva, för vårt land och vår provins. Visst äga de rätt att hoppas, då publiken här, där folkdanser äro mera vanliga, jublade af hänförelse öfver det fulländade utförandet af alla de typiska svängningarna med armar och ben.» — Efter dansens slut höll kamrer Lindgren som representant för Skansen ett kort tal, i vilket han önskade dansarna lycka på färden och framförde en förhoppning om att få se dem alla åter på Skansen, när vårsäsongen började.

Klockan 10.15 e.m. den 15 januari

1. Skansendansarna
samlade vid general-
repetitionen inför
Amerikaresan. Foto
Hvar 8 Dag, 1906.

1906 avreste folkdansarna med tåg från Stockholms Central mot Danmark. Härifrån hade man sedan en stormig seglats över Nordsjön till England, där man i Southampton gick ombord på den stora atlantångaren. Den 26 januari skymtade man för första gången Frihetsgudinnan.

Det första dygnet på Amerikas jord blev dock fyllt av besvikelser för truppen. Till att börja med fick man tillbringa flera timmar mer eller mindre internerade, eftersom hela deras turnéplan tedde sig mycket förbryllande för immigrationsmyndigheterna. Emellertid fick man kontakt med föreståndaren för Emigranthemmet i New York, som hjälpte dem ut ur fångenskapen och gav dem husrum på hemmet. Här fick man besked om att något framträdande inte var ordnat för dem i New York och att i övrigt hela turnén var mycket oklar. Man fick emellertid kontakt med den svensk-amerikanska mecenaten Othelia Myhrman i Chicago, som omgående med-

delade att ett uppträdande var ordnat i Auditorium där den 10 februari.

Intresset för Skansendansarnas besök i Chicago blev enormt. Det förhållandet att Auditorium, som rymde över 3000 åskådare, ställdes till förfogande gjorde att såväl engelsk- som svenskspråkig press fyllde sina spalter med berättelser om de svenska gästerna. Chicago-tidningen Svenska Nyheter skriver den 6 februari: »Detta blir en sannskyldig 'svensk nationalfest' af enastående slag . . . Landsmännen här komma sannolikt att gå man ur huse för att se sina gamla danser uppföras af dessa danskonstnärer från Hazeliis berömda friluftsmuseum för allt äktsvenskt som är värdt att taga vara på.» I samma tidning återfinnes också en novell om »Sven, den blide fejlar» på Skansen, »som drar sina sprittande låtar, så att flickorna blifva hänfödda och gammalt förståndigt folk rister på hufvudet».

Föreställningen blev en stor succé, och dansarna fortsatte sedan till Min-

neapolis. Framträdandet där kom att sammanfalla med Svenska Dramatiska Sällskapets firande av 60-årsminnet av tillkomsten av sånglustspelet »Värmlänningarna». Man framförde därför skådespelet med ett stort antal dansnummer, som utfördes av Skansendansarna. Föreställningen blev en enorm succé inför 2500 åskådare — fullsatt salong för första gången i lokalens historia. Om »Värmlänningarna» säger en recensent att stycket framfördes »bättre än någonsin tillföre här i staden», även om Löparnisse mitt under en av Skansentruppens danser gav sig till »att med iltågsfart rusa fram och tillbaka mellan kulisserna på ett både för publiken och de dansande högst störande sätt. Det borde Löparnisse ha aktat sig för». Samme journalist säger vidare om danserna, att de »oemotståndligt ryckte publiken med och i tanken förflyttade oss tillbaka till de glada danserna kring majstången hemma i gamla Sverige. Två bondspelemän rörde stråkarne, så det var lust och fröjd och de käcka gossarne och vackra jäntorna svängde om med en känsla och öfvertygelse, som om de aldrig gjort annat i hela sitt lif. Med lifligaste inträse följde publiken deras graciösa rörelser, friska hurtiga steg och behagfulla svängningar och skulle säkerligen inte ha tröttnat att beskåda dem hela natten intill ljusan dag, om tillfälle gifvits. Bifallet liknade en ovation och dansarne voro väl värda alla applåder de fingo.»

Efter detta framträdande låg svenskbygderna öppna för folkdansarna från Skansen, och Kings Olle blev ett begrepp i den svensk-amerikanska pressen.⁴ Det blev reprisframträdande i Minneapolis, och därefter fortsatte

man till St. Paul för att i slutet av februari vara tillbaka i Chicago igen. Vid den s. k. Nordens Sexa, som hölls där den 23 februari, framfördes bl. a. en »Helsning till Nationaldansarne från Skansen», som kom att citeras i flera svenskspråkiga tidningar.

Välkomna hit, godt folk från fjerran
Nord

Med vackra danser, ständigt kära,
Och sitten med som gäster vid vårt bord,
Att vi må er vår enkla hyllning bära.
Det GAMLA Norden är det NYAS gäst;
Der spirar nya blad i brödrakransen.
Tag för er nu hvad huset bjuder bäst,
Och känn er hemma här, godt folk från
Skansen.

Hur kär för oss var ej den friska fläkt,
Som kom med er från landet det vi
lemnat.

Hur ha'n ni ej i våra tankar väckt
Så många minnen som re'n tiden jemnat.
Med Jössehäradspolskan, som jag minns,
Och Fjällnäspolskan och se'n Dala-
dansen.

Vi fått en vift från hvarje svensk provins,
Tack vare er, I dansare från Skansen.

Hvem är det väl som kan (jag frågar
blott)

Som ni, få denna kläm och takt i steget?
Det ligger något skönt och något godt
I denna dans — ja, något rent säreget.
Till polen hade han nog hunnit fram,
Den däre store, svære Frithiof Nansen,
Om ni blott dansat der på slupen

»Fram»,

I friska, käcka dansare från Skansen.

Jag var på Auditorium om kväll'n,
Och satt med fribiljett på femte raden.
Vid sidan satt min Sweetheart, söta
Ell'n.

(Dessutom var det halfva svenska staden.)
Hon ropte helt förtjust: »Oh, Pa, se på!
Hvem ä' dom der som svänga så i
dansen?»

Liman:
Skansendansarnas
Amerikaturné

Jag log och svarte blott: »Why, don't
you know?

Det ä' ju våra dansare från Skansen.»

Haf tack för all den glädje ni oss skänkt,
Och kommen snart till våra bygder åter,
Att än oss fröjda. — Nej, det var
befängdt!

Derborta står en yngling nu och gråter.
Förrän hans tårekälla sinat ut,
Och medan sjelf jag hålla kan balansen,
Jag måste bringa visan till ett slut:
Hurra, Hurra för DANSARNE FRÅN
SKANSEN.

Sammanlagt besökte man under
denna turné 27 städer. I många gav
man flera föreställningar, och överallt
mottogs man med samma förtjusning.
I Worcester säger en engelsk tidning
efter ett framträdande på stadens

största teater, att en sådan entusiasm
har aldrig förekommit i Worcesters
historia. Efter den uppvisningen kom
för övrigt en amerikansk industriäga-
re fram till dansarna och berättade,
att han personligen kände Roosevelt
och att presidentens favoritdans var
Väva vadmal. Den hade han lärt sig
av sina svenska tjänarinnor.

Även om man uppträdde på många
platser, höll man sig inom ett relativt
begränsat område. Skansendansarna
etablerade sig emellertid ganska snart
som första klassens artister, och även
mycket långväga gäster brukade åter-
finnas bland publiken. Vid ett tillfälle
hade en entusiastisk lärarinna rest 300
miles för att kunna se ett framträdan-
de. I Boston uppträdde man bl. a. för

2. Skansendansarna
fick under resan
ofta tillfälle att be-
söka svensk-ameri-
kaner i deras hem.
Här är några av
dansarna samlade
vid ett sådant till-
fälle. Ur *The*
Linnean, mars 1906.

en stor grupp studentskor, som rest långa vägar för att få se den omtalade truppen, och i Carnegie Hall i New York fanns 300 gymnastiklärare från hela staten. Över huvud taget kom danslagets turné att bli av största betydelse för den amerikanska gymnastikundervisningen. I flera skolor infördes folkdans på schemat, och deltagarna i truppen fick sammanställa beskrivningar och instruktioner för olika svenska folkdanser. Mot slutet av turnén blev flera erbjudna anställning som instruktörer i folkdans vid amerikanska skolor.

Den 8 april 1906 gjordes ett framträdande i Brooklyn, som skulle markera avslutningen på turnén. Emellertid blev det endast två av deltagarna, som då återvände till Sverige. De övriga stannade kvar och fick olika arbeten, de flesta i och kring New York, en av dem som dansinstruktör mot en lön av 5 dollars per timma. Truppen hade fått flera erbjudanden, bl. a. om ett tvåårskontrakt med impresariofirman Keiths om uppträdanden på deras teatrar, men man avböjde.

Naturligtvis måste det ha inneburit stora svårigheter för Skansen att inför sommarsäsongen förlora en stor del av sina folkdansare och anställda. Kontakten var heller kanske inte den bästa mellan Skansenledningen och danstruppen i Amerika, varför man i Stockholm alltför sent fick besked om att de flesta inte tänkte återvända hem. Det hade från början varit meningen, att en av truppens kontaktmän, impresario Thalberg, skulle ha ordnat flera större framträdanden vid återkomsten till Stockholm. Han hade emellertid avlidit, och ingen tycks vidare ha intresserat sig för hans idéer.

Medlemmarna i truppen höll dock kontakt med varandra under hela sommaren, och fram på hösten beslöt man sig för att råkas igen i New York. I oktober samlades man på Emigranthemmet och bestämde sig då för att acceptera ett erbjudande om en ny turné. Första uppträdandet ägde rum i Tammany Hall i New York kort efter det att Delsbostintan varit där. Detta hade medfört att intresset för Sverige för tillfället var mycket stort, och turnén fick åter en mycket lyckosam start. Man kom att besöka ungefär samma platser som under den föregående resan, och succén blev lika klar denna gång. Man hade ordnat ersättare för dem, som återvänt till Sverige, och vid ett par tillfällen hade man också utökat truppen, i New York med ett nytt danspar från Skansen och med fem dansare, som lärts upp i Amerika.

Emellertid kom de svenska folkdanserna att i en del kretsar mötas med en viss misstro. Av allt att döma torde kritiken främst ha kommit från religiöst håll. Detta föranledde en tidning att före ett framträdande i St. Paul julen 1906 berätta, att detta kunde »de uppriktiga och enkla nationaldansarne icke fatta... Vid senaste kyrkomöte i Stockholm framställdes af Sveriges biskopar en begäran, att de vid ett besök på Skansen måtte få se de verkliga nationaldansarne i våra äldsta och vackraste folkdanser. De ärevärdiga prestmännens önskan beviljades med glädje, och Skansens Dansare ha aldrig uppträdt för ett mera välvilligt eller intressant publikum.»

Sista uppträdandet under denna turné hölls i Worcester, där också en

3. I både text och bild framskymtar den svensk-amerikanska pressens romantiska syn på hemlandet och dess folkdansare. Ur Svenska Nyheter, Chicago 6 febr. 1905.

sångkör framträdde mellan dansnumren. Kören sjöng för övrigt för första gången Hjärtats saga, som tydligen slog särdeles väl an. Skansendansarna hyllades i Worcester som gamla vänner efter flera framträdanden där, och det hölls en stor bankett, där det, enligt lokalpressen, var »först fram på morgonkvisten som ett mera allmänt uppbrott skedde». Turnén avslutades med en stor fest hos Logen Lyran i New York.

Två dagar senare tog man båten från New York till Köpenhamn. Efter över ett års bortovaro beträdde dansgruppen åter svensk mark i Hälsingborg. Här gav man två föreställningar och företog sedan en mindre turné

genom södra Sverige på vägen upp mot Stockholm.

De flesta av deltagarna i resan återvände till Amerika. Man hade där knutit många värdefulla kontakter, som man självfallet ville utnyttja. Följden blev att Skansen och den svenska publiken kom att mista sina kanske mest rutinerade folkdansare. Även om hela företaget med rätt eller orätt starkt kritiserades från Skansenledningens sida kan man nu inte bortse från den enorma betydelse denna resa i själva verket fick för svenskarna i Amerika och deras kontakt med fosterlandets tradition. En New York-tidning säger sammanfattningsvis i en av sina recensioner:

»Af allt, som Sverige sänt oss under de senaste åren, är det ej öfverdrifvet påstå, att Skansendansarne med deras folkdanser slagit det djupaste rotfäste bland en stor del af den svenska publiken här. Det är dock ej endast bland svenskarne intresset för svenska folkdanser väckts utan äfven hos amerikanarne hafva dessa uppvisningar stegrad intresset för Sverige, dess seder och bruk, och vid flere af Amerikas högre läroverk studeras nu dessa folkdanser... Vi äro all tack skyldiga desse anspråkslösa och flärdfria Skansendansare, för att de hit öfverfört ett af gamla Sveriges vackraste nöjen, och

vi hoppas att de ännu länge skola hålla tillhopa och fortsätta med sina uppvisningar.»

- ¹ Uppgifterna till denna artikel är huvudsakligast hämtade ur författarens uppteckningar efter fru Hanses Maria Wiegerth, f. Jakobsson, Hägersten, och samtida svenska och amerikanska tidsningsartiklar.
- ² Uppgift från dåvarande amanuensen på Skansen Laura Stridsberg, Stockholm.
- ³ Under turnén bar dock dansarna vid flera framträdanden andra dräkter.
- ⁴ Kings Olle var bosatt större delen av sitt liv i USA. Han avled i Mora den 31 januari 1967, 92 år gammal.

SUMMARY

The Skansen Dancers' American Tour in 1906—1907.

About 60 years ago the Skansen Folk-dancers returned from a tour in North America. The tour was greeted with the greatest enthusiasm in America, but for various reasons very little attention was paid to it in Sweden. The chief reason for this was apparently the Skansen Management's dissatisfaction with the tour because it meant that Skansen lost its best dancers for a lengthy period. And so the trip had to be financed and organized entirely by the participants themselves. — They left Sweden in January 1906. At the outset they had planned a three-months' tour, but owing to the

enormous success they achieved practically the entire dance troupe stayed in America and started a new tour in the autumn of 1906. They returned to Sweden in the spring of 1907, but the majority of them were soon back in America for a new tour. The Skansen Dancers' tour proved to be an event of great importance for maintaining the Swedish-Americans' contact with their home-country. Moreover, a number of American schools came to introduce folk-dancing in the Swedish style into their gymnastic training.